

Мова, література та фольклор пограниччя

УДК 821.162.1.09:808.1

<https://doi.org/10.29038/2304-9383.2024-38.ryb>

Ольга Рибальченко

Маркування пограниччя у творах поетичної групи «Волинь»

Мета статті – проаналізувати поетичний доробок групи «Волинь», яка діяла у період міжвоєнного двадцятиліття на українсько-польському культурному пограниччі. Звернено увагу на геопоетичні особливості цих творів, окреслено їх тематику в межах розвитку «волинського тексту» як простору пограниччя. Для досягнення цієї мети у дослідженні використано такі **методи**: аналізу й синтезу, порівняльний, біографічний та інтертекстуальний.

Результати. Охарактеризовано художні маркери поезії автентистів, які мали на меті зберегти національний колорит образів і мотивів, зафіксувати у деталях світ, на який був накладений їх власний досвід, відтворити культуру, історичну спадщину та краєвиди волинської землі. Попри те, що дехто з цих митців проживав на Волині лише декілька років, у їхній творчості Волинь постає як явище «малої вітчизни», про яку вони згадували з тугою у пізніші етапи своєї творчості, перебуваючи здаля від краю, який вони полюбили і прийняли як рідний. З іншого боку, частина представників поетичної групи «Волинь» народилася і до кінця свого короткого життя проживала в межах пограниччя, аж поки війна не обірвала творчий геній цих поетів. Волинь у їхніх творах є тим простором, який містить цілий всесвіт і водночас заповідається як старт у широкий світ, про який вони мріяли. Третя категорія польських поетів, які належали до досліджуваної нами групи, – уродженці Волині, представники пограниччя, які змушені були емігрувати і на їхню творчість наклалися нові геопоетичні простори. Щодо цієї третьої категорії поетів виникає логічне запитання, наскільки «волинський текст» зберігся у їхній образній системі, як він вплинув на становлення їхньої творчості загалом.

Висновки. Категорія культурного пограниччя, яке ми умовно окреслили як українсько-польське, містила впливи конгломерату багатьох національностей, які у міжвоєнний період проживали на волинських землях. Зосередившись на катастрофічних мотивах, які значною мірою проявилися у поезії представників групи «Волинь» на локальному та універсальному рівнях, у публікації нам вдалося простежити світоглядні особливості авторів «волинського тексту».

У методологічному плані робота містить новаторські елементи, оскільки творчість польських поетів міжвоєнної доби, які проживали та творили на території Волині, була різноплановою, а спільним знаменником доробку багатьох авторів стала система образів у їхніх віршах, яка, попри різниці в авторському стилі, містила в собі ідентичні чи подібні маркування локальної та універсальної дійсності, замкненої у явищі пограниччя.

Ключові слова: «волинський текст», українсько-польське пограниччя, поетична група «Волинь», геопоетика, мала батьківщина, автентизм, катастрофізм.

Вступ

Зважаючи на те, що у міжвоєнній період розвитку польської літератури, зокрема поезії, особливе місце відводилось регіональним літературним/мистецьким школам Львова, Вільнюса, Кременця, Рівного, Дрогобича, Любліна тощо, варто звернути увагу на поняття, яке передусім сприяло розвитку цього явища, а саме на культурне пограниччя. У випадку вивчення доробку поетичної групи «Волинь» маємо справу з пограниччям українсько-польським і феноменом «волинського тексту» (Оляндер, 2008), у який представники досліджуваного угруповання внесли значний вклад. До групи «Волинь» офіційно належали Юзеф Лободовський, Стефан Шайдак, Чеслав Янчарський, Вацлав Іванюк, Ян Спек, Зигмунт-Ян Румель, Зузанна Гінчанка, Владислав Мільчарек, Стефан Бардчак, Зофія Вежбицька та Василь Подмайстрович. **Мета** розвідки – крізь призму їхніх волинських маркувань геопоетики в межах діяльності групи розглянути вияв феномену культурного пограниччя і подальші шляхи його розвитку, які не завжди були простими, однозначними чи протяжними в часі.

Теоретичний базис

До проблематики «волинського тексту» в пограничному вимірі зверталися як визначні літератори міжвоєнного двадцятиліття, як Чеслав Мілош, Юзеф Чехович, Станіслав Чернік (Група Поетуска, 2023: 37), які прагнули оцінити творче середовище, в якому перебували чи за яким уважно спостерігали з позиції літературних критиків, так і сучасні польські літературознавці Ян Вольський, Ядвіга Савіцька, Йоланта Мазур-Федак та ін. (Рибальченко, 2024: 511), які мають на меті зберегти спадщину волинського літературного пограниччя для наступних поколінь. Поміж цими двома часовими просторами – період мовчання, коли пограничну тематику, особливо пов'язану з поняттям «малої вітчизни», обминали увагою. Це значною мірою наклалося на українські дослідження пограниччя, прогалини в яких на сучасному етапі розвитку вітчизняної науки ми покликані поступово заповнювати. Поняття «волинського тексту» у цьому контексті розглянуте досі недостатньо.

Виклад основного матеріалу

Ядвіга Савицька у своїй праці «Поетична Волинь у пограничному просторі» слушно зазначила, що міжвоєнна *«Волинь приваблювала своїми краєвидами; справжнім відкриттям була краса місць, які досі недооцінювали, у провінції знаходили особливі, неповторні цінності. Поети вміли творчо використовувати просторову конкретику; пейзажність стала важливою рисою їхньої поезії. Опис пейзажу, специфічний, не пов'язаний з загальною концепцією чи поетикою, є домінантним елементом пограничної поезії»* (Sawicka, 1999: 26).

Ці елементи, подібно до фрагментів калейдоскопу чи пазлів, з яких твориться цілісна картина, були і залишаються необхідними, обов'язковими маркерами пограниччя. Йдеться про культурний простір, який складався з елементів культури єврейської, української, чеської, вірменської, німецької, польської спільнот, почасти теж з білоруської, оскільки на теренах Волинського Полісся він плавно переходив у Пінщину, на чому наголошував, зокрема, Юзеф Крашевський у своїх спогадах про перебування в 1860 році на цій землі і першу, але не останню подорож її містами та селами (Kraszewski, 1985).

В іншому фрагменті свого літературознавчого дослідження волинського пограниччя Й. Савицька звертала увагу на міфотворчість його геопоетики в межах «волинського тексту», з чим ми повністю погоджуємося. Вона підкреслювала той факт, що *«Українське пограниччя було неоднозначне, але при цьому надзвичайно міфотворче і визначне для мистецтва. У його межах сформувалася особлива просторова топіка (...). Елементи простору: річки, села, вишневі садки, степ – були особливо культуротворчими. Там проживали найчарівніші дівчата, найчудовіші парубки, вирували сильні пристрасті – принаймні так це бачила польська література»* (Sawicka, 1999: 30).

При цьому Йоланта Мазур-Федак зробила спробу охарактеризувати волинську геопоетику, підкреслюючи, що рослинний світ найретельніше передали ті митці, які були вихідцями з села. Соняшники, люпин і збіжжя перетворили жовтий колір у домінантний, визначивши «цивілізовані» елементи волинського пейзажу (Mazur-Fedak, 2001: 99). Поетів найчастіше зачаровують багна й очерети, що асоціюються з «Кримськими сонетами» А. Міцкевича та «українською школою» у польському романтизмі.

Долини, яри, соснові бори, річки з барвистими узбережжями – марковані пограниччям образи, детально описані у віршах, як бачимо це, наприклад, у поезії «Nad Horyniem» («Над Горинню») Владислава Мільчарека:

*Lewy brzeg zarosły szuwarem rozbrzmiewa żab rechotem
Na prawym żółty łubin przegląda się w wodzie złotej.*

*Brzegi wygięte w załomy, a Horyń zda się że płynie.
W lesie szumiących szuwarów, po złotym pachnącym łubinie.*

*Napływa z dala z wodą zapach żywiczny borów.
Słońce się strzępi na sosnach i pachnie już wieczorem
(Antologia, 2019: 202).*

Подібний вірш «Do Horynia» («До Горині») знаходимо у творчості С. Бардчака: «*Wisło Wołynia, bądź pozdrowiona, dumą kresową mi się rozśpiewaj*» (Bardczak, 2019: 35). Загалом в поезії групи «Волинь» згадуються найбільші локальні ріки Буг, Стир, Случ, Стохід, Вілія і Горинь, оскільки вони протікають вздовж цього пограничного регіону, поєднуючи теперішні польські, білоруські (колишні литовські «креси») та українські землі в один простір.

Улюблена барва В. Мільчарека – золото і всі його відтінки. У його творах знаходимо золоті океани полів (Antologia, 2019: 202), золоті, залиті сонцем сільські хати (Antologia, 2019: 205), золоті кулі зір в руках жонглера (Antologia, 2019: 204), золотий струмінь молока (Antologia, 2019: 197) тощо, доповнені зеленню полів, запахами материнки і свіжого сіна.

Ця фотографічна точність змалювання волинських краєвидів із ностальгійними деталями залюбленого в них майстра не випадкова, адже Владислав Мільчарек народився у Рівному на історичній Волині, тут пройшли найщасливіші юні роки його життя, формувався як індивідуальний поетичний стиль, так і громадянська свідомість. Поет і військовий водночас, він був членом Волинського товариства наук, співредактором тижневика «Podchorążu» («Кадет»). Промовисті назви міжвоєнних поетичних томів Мільчарека, позначені багатокультурністю пограниччя та неповторністю пейзажів – двома важливими домінантами його творчості («*Wieża Babel*» / «Вавилонська вежа», «*Liryzm Wołynia*» / «Ліричність Волині», «*Wołyński las*» / «Волинський ліс»). Знаковим є факт, що потрапивши у полон під час

Другої світової війни, офіцер підпільно продовжував редагувати часопис «Волинь», відчуваючи свою глибоку співвіднесеність із цими теренами та їхньою культурою, репрезентантом котрої він себе завжди вважав. Соціалістичний лад, який запанував на післявоєнній Волині та винищення новою владою всього польського стали тими перешкодами, через які Мільчарек вже ніколи не повернувся на рідні землі, свою «малу батьківщину». Впливи соціалізму не дали йому розвиватися в поетичному напрямі і в соціалістичній Варшаві, тож митець на довший період полишив літературне поприще, посвятившись праці на Польському радіо. Він належить до тієї категорії волинських митців, яким вдалося вижити у круговерті війни, проте ідейно-політична система пробувала зламати їхній пограничний стержень, з яким вони пішли у широкий світ.

Ще однією мисткинею, яка більшість років свого життя провела у Рівному, була Зузанна Гінчанка. У її творах пограниччя стало міжкультурним простором, в якому представники її корінного народу – єврейського, відігравали значну культуротворчу роль, як бачимо це, зокрема, у віршах поетки. У міжвоєнний період творчість Гінчанки не обмежувалася єврейськими мотивами, а більше тяжіла до скамандритських впливів (із цією групою її пов'язували тісні дружні стосунки, літературні та особисті захоплення), утім лейтмотивом її творчості теж став волинський пейзаж, із якого виростали всі інші мотиви універсального змісту. Зузанна Гінчанка виразно декларувала свою приналежність до «Волині» і була представницею її світоглядних ідей. Єврейська тематика певним чином стала вимушеною з початком війни, яка принесла з собою національні чистки, що в першу чергу відобразилося на єврейській спільноті пограниччя.

Окремим яскравим маркером єврейського побуту на пограниччі був змальований Гінчанкою у січні 1933 року образ бідного єврейського хлопчика-продавця на вулицях зимового міста, де він втрачав свої мрії (Ginczanka, 2019: 90-91). Однак головною у цій поетичній картині була не національна приналежність хлопчика, а його низький соціальний статус. І хоча «Ballada o Żydziaku» («Балада про єврейського хлопчика») З. Гінчанки тематично й образно перегукується із віршем «Żydek» («Єврейський хлопчик») Юліана Тувіма – поета-скамандрита, який також мав єврейське походження і описував вулиці Лодзі, описаний поеткою сюжет зараховуємо до «волинського тексту».

У Гінчанки система пограничних образів прописана на межі різних літературних шкіл того часу, а замість сільських краєвидів, які повсюдно простежуємо у тодішній творчості поетів-автентистів, на перший план її творів виходять урбаністичні панорами – від малих пограничних містечок з дрібними деталями провінційності (бузок, земля, затиснена тротуарами, сквери тощо) до столичних міст із їхніми звуками, враженнями, відтінками, відлуннями чи їх відсутністю. Так, у вірші «Miasto» («Місто») поетка на рівні почуттів та рефлексій зображує краєвид чужого міста, який, хоча і приходить на зміну маленькому містечку на Волині, проте обмежує її внутрішній простір, який вона прагне повернути:

*myślało się dawniej my –
a potem przyszło miasto
(...)*

*Błysk lamp mnie spotkał olśnieniem, deszczem i białym gradem
(wołam:*

oddajcie mi dawne wzruszenie prężne jak badył!)

wiadomo dzisiaj – dom to nie jest miłość, lecz szczęście

(wołam:

oddajcie mi las i radość ścieżek na przestrzał!)

(Ginczanka, 2019: 117).

У цьому поетичному фрагменті простежуємо протиставлення універсальних урбаністичних образів міста і потреби повернення до «малої батьківщини» на пограниччі. У поезії З. Гінчанки міжвоєнного періоду катастрофізм прощання обмежується внутрішніми спробами зберегти свіжість дитячих та дівочих почуттів, оскільки в них уміщено еротизм молодості, її чуттєве відкривання світу у порослих довкола квітах пасльону:

*A jest rozkwit przekosmatych sasanek
o przedświcie, o wschodzie, o poranku –
a gdy słońce odpoczywa na drzewach,
im załężnia jak serce dojrzewa (Antologia, 2018: 100).*

Це пограниччя в дівочому сприйнятті цілком несподіване і неповторне. На жаль, його геніальне зображення обірвалося із загибеллю авторки, яка через своє семітське коріння, була вбита фашистами у Кракові в 1944 році, перед тим зазнавши жорстоких переслідувань.

Рівне як довоєнне місто Волині також мало значний вплив на творчість Василя Подмайстровича, який закінчив рівненську

гімназію, а потім вирушив в інший пограничний простір – Вільнюс, щоб там здобувати лікарське ремесло. Оскільки у післявоєнний період він працював лікарем у Чернівцях, у його пізніших віршах присутні і буковинські краєвиди. Волинський пейзаж став одним із найяскравіших домінант його ранньої творчості, розпочатої ще зі шкільної лави.

Цикл волинських пейзажів («Wołyń1» і «Wołyń2») є найвиразнішим маркуванням пограничного культурного простору, в якому поет проживав і творив. Так, у вірші «Wołyń1» («Волинь1») простежуємо типові картини волинського села з побіленими хатинами, пахучим жасмином навесні та літніми співучими вечорами із дозрілими грушами, синьою затокою лісу на горизонті. Цікавим є прикінцеве спостереження поета про власну приналежність до цього світу:

*Kominy się co ranka spełzają w błękitność
strechami płynie Wołyń w kamienny horyzont
kupiemy w naszych sercach ty wołyńska przyszłość
i pniemy się jak chmiele ku słonecznym wyżom*

(Antologia, 2019: 234).

Хоча формально В. Подмайстровича і не зараховують до когорти поетів-автентистів, риси волинського пограничного пейзажу свідчать про присутність у його творах елементів автентичної лірики, найзначнішою мірою виявленої у поезії Стефана Шайдака та Чеслава Янчарського. Обидва автори пережили Другу світову війну і після її завершення жили й працювали у Польщі, проте пронесли тугу за волинською землею крізь усі подальші роки свого життя.

Автентизм у міжвоєнний період деякі дослідники помилково були схильні вважати російським «єсенінізмом» (від прізвища російського поета Сергея Єсеніна) чи наслідками його впливу, що радикально і слушно заперечила Аліція Москальова під час вивчення автентичної поезії. Зокрема, вона писала: «Незабаром я переконалася, що «єсенінізм» суперечить принципам руху, оскільки автентисти прагнуть відірватися від західних і східних впливів, шукаючи питоми польські джерела творчості» (Moskalowa, 1979: 10).

У С. Шайдака ці джерела у волинський період життя (вчителювання у Луцьку та Ківерцях під Луцьком, коротко в Олександрії поблизу Рівного) виявлені на рівні міфологем, ідентичних з локальною народною творчістю. Як і в творах В. Мільчарека, знаковим у його геопоетиці є волинський ліс, який містить в однойменному вірші як автентичні, так і почасти

катастрофічні мотиви (Szajdak, 2018: 61). Митець, з огляду на тогочасну політичну ситуацію в регіоні та світі загалом, передбачав втрату цих пограничних земель разом з їхньою культурою. Ця втрата, з одного боку, стала індивідуальною, глибоко особистою, але з іншого несла із собою руйнацію цілого польського пограничного простору, який через кілька років змінився не лише у зв'язку зі зміною кордонів, а передусім із винищенням культури національних меншин на цих теренах.

Як бачимо, Стефан Шайдак долучився до поетичної групи «Волинь» принагідно, ставши «волинянином за вибором» (Szajdak, 2014: 12–13), натомість для самого засновника групи Чеслава Янчарського українсько-польське пограниччя було першим і найважливішим джерелом натхнення – колискою, гімназійним часом, періодом зростання. Янчарський народився у волинському селі, навчався у Львівському університеті і паралельно у Варшаві. Поет ознайомився із творчими засадами автентизму за посередництва Юзефа Чеховича та часопису «Околиця поетів» і став одним з найактивніших учасників цього поетичного руху. Зокрема, на шпальтах «Ілюстрованого тижневика» (№ 44, 1938 р.) опубліковано його доктринальну статтю «Автентизм та його околиці», яку автентисти вважали своїм програмним документом.

Такий самий програмний підхід митець застосував і до власної творчості, зокрема, створивши однойменний з часописом вірш «Okolica poetów» («Околиця поетів»). Мета пограничної поезії, як і атрибути «волинського тексту» у цьому творі очевидні:

*Każde słowo i zdanie
drżące, niczyje
ponoszę, słucham na nie:
czy mi ożyje?*

*Każdy dźwięk, każdą nutkę
podnoszę jak ziemi grudkę,
zbląkany blask księżycy,
szmer, co w trawie się chowa –*

*i to jest okolica
którą poznaję od nowa* (Antologia, 2018: 33).

Село у віршах Ч. Янчарського не вимріяне здалеку, а відтворює дійсність, яку він сам пережив у волинській Грушвиці. Передусім

маємо на увазі його поетичний триптих «Dzień na wsi» («День у селі») (*Antologia*, 2019: 25–26). Не менш промовистим і наближеним до реального життя Волині була поема Ч. Янчарського «Wieś Wołyńska» («Волинське село»). Вибір імен для своїх персонажів (Гриць), топонімів (хутір Дідова Погиба), опис православної церкви в околиці свідчать про народний пограничний простір Волині, який відображався у свідомості локального населення, а звідти перейшов на сторінки поетичних видань (*Grupa Poetycka*, 2023: 67).

На жаль, у післявоєнні роки поет був змушений відійти від літературної творчості, повністю присвятивши себе редагуванню польських дитячих часописів, тож його поетичний доробок маркований виключно пограниччям.

Сліди жителя волинського Острога Стефана Бардчака, ще одного представника поетичної групи «Волинь», вчителя за освітою, повністю губляться у воєнній круговерті, однак про приналежність його віршів до «волинського тексту» свідчить збірка «Wołyń bogaty. Wiersze» («Волинь багата. Вірші»), а також інформація про його міжвоєнні публікації в «Католицькому житті», «Літературно-науковому кур'єрі», «Камені», «Голосі волинського вчительства» та інших тогочасних виданнях (*Bardczak*, 2019). Збірка «Волинь багата» мала стати четвертим томом серії поетичної групи «Волинь», проте війна перешкодила цим планам, як і виданню запланованої антології представників групи. Збірка побачила світ аж у 2019 році.

С. Бардчак в одному зі своїх віршів прославив діяльність Корпусу охорони прикордоння (КОП) – організації, яка стояла на варті усіх національних спільнот, що проживали на території історичної Волині. Поет так описав їхню місію захисників: «*strzeżecie naszych domów – pochodnie żywe / u kresów Państwa jaśniejące w czas gromów*» (*Bardczak*, 2019: 39). Завдяки цій поезії Корпус охорони прикордоння став одним із засобів маркування міжвоєнного простору українсько-польського пограниччя у свідомості тогочасних і майбутніх читачів, атрибутом його стійкості та відваги.

Отож, митці українсько-польського пограниччя усвідомлювали власну окремішність і особливості «волинського тексту», який був сумою їхніх поезій, помислів, естетичних смаків. «*Однією з найпомітніших рис віршів поетів групи «Волинь» було взаємопроникнення та співвимірність між світом людей і природи. Вони помічали, що межа між людьми і природою нечітка і розпливчаста. Багатство й глибина почуттів, які виникали в результаті контактів людей зі світом рослин і тварин,*

відображає співзалежність між різноманіттям природи та психікою людини» (Grupa Poetycka, 2023: 35).

Так, у віршах Зигмунта-Яна Румеля, який загинув в роки війни, у міжвоєнний період головною ідеєю був розвиток Волинського союзу сільської молоді, організатором якого на Волині, зокрема в околицях Кременця, він був, а водночас втілював ідею діяльності на Волині народного університету (у Ружині в околицях Ковеля). Його вірші відповідно максимально наближені до землі. У поезії «Pole» («Поле») він писав:

*(...) potem gdzieś w rowie
wargi przytulę do ziemi...
... wszystkie swe bóle wypowiem
... wrosnę zielonym korzeniem* (Antologia, 2019: 113).

Ідею пограничної інтерпретації дійсності в середовищі нового покоління поетів поширювали їхні люблінські колеги по перу – Юзеф Чехович, представник катастрофічного напрямку в тогочасній польській літературі, та Юзеф Лободовський, за часів луцького редакторства котрого молодим поетам випала можливість успішно друкуватися у часописі «Волинь» (1937–1938 pp.). Це саме завдяки Ю. Лободовському українофільські мотиви активно проникали в міжвоєнну польську поезію, що збагачувало її багатонаціональне підґрунтя (Греля-Кравченко, 2019: 111). Митець зараховував себе до ініціаторів розвитку досліджуваної нами поетичної групи, вказував на її самобутність, відстоював ідею художнього втілення у поезії міжнаціональної співдружності, зокрема українсько-польської. Долучившись до Вересневої військової кампанії 1939 року, Лободовський мав можливість емігрувати в Європу і звідти протягом всього свого життя у численних публікаціях і віршах декларувати любов і повагу до українського народу.

У творчості Ю. Лободовського окремо варто виділити «Noc na Wołyniu» («Ніч на Волині»), яка вводить читача у локальний простір українсько-польського пограниччя і є підтвердженням приналежності творів цього автора до «волинського тексту». Поетичний опис виникнув на основі воєнного досвіду самого автора, який прагнув засвідчити, що навіть під час лихоліття у 1939 році волинські села перебували під опікою Богородиці:

*rankiem widział poeta:
w mglistym obłoku Madonna
szła przez wieś zrujnowaną,
oganiając się od kul jak od pszczołek* (Antologia, 2018: 124).

Не минула еміграція і уродженця Холмщини Вацлава Іванюка, війна якого застала у дипломатичній місії за кордоном і зрештою привела на інший континент, у Торонто. Відомі його апокаліптичні мотиви у ранній міжвоєнній поезії, зокрема програмний вірш катастрофістів «Dzień Apokaliptyczny» («Апокаліптичний день»), у якому простежуємо темні перспективи руйнації світу пограниччя, у кому поет жив. Додатковою перевагою віршів Іванюка є їхня наповненість автентичними елементами в душі другої хвилі польського так званого «чорного» романтизму. Його довоєнне пограниччя – це світ роз'ятреної ночі із кажанами, чорними кінями, ласками, котами, зміями і видрами та спеченим місяцем над темінню води.

У цих апокаліптично-катастрофічних тонах прочитується залюбленість поета в легенди, давні оповіді та перекази, символіку минулих поколінь, якою були переповнені зразки народної творчості українсько-польського пограниччя (Antologia, 2019a: 40). Ян Вольський із цього приводу зазначає: *«Хоча, без сумніву, у його поезії домінує песимістичний і трагічний вимір людської екзистенції, все ж досі мало наголошувалося на значення її пограничної дійсності, натури, а відтак елементів, пов'язаних з природою»* (Wolski, 2007: 256). На відміну від міфотворчості С. Шайдака, у віршах В. Іванюка відчувається значна віддаленість образної системи від особистості самого автора, який підійшов до поезії як до експерименту зі словом.

Доля покидала по всій Україні родину Яна Спєвака, який народився у Голій Пристані на Херсонщині, певний період проживав у Львові, а згодом переїхав у Рівне Волинського воєводства. Його поетичні образи ведуть читача із прикордоння углиб України, в її степи, козацьку минувщину. Звідси назва першого поетичного тому в 1938 році – «Wiersze stepowe» («Степові вірші»). Під час Другої світової війни поет перебував у неволі в російських таборах праці, а в 1949 році йому вдалося виїхати у Варшаву. Це завдяки його старанням у 50-ті рр. ХХ ст. були видані збірки віршів Юзефа Чеховича та Зузанни Гінчанки. Попри значні впливи російської культури у післявоєнний період, поет залишався вірним пограничним ідеалам, які поєднували його з молодим поколінням митців Волині.

До цього переліку міжвоєнних поетів українсько-польського пограниччя варто додати Зофію Вежбицьку, яка народилася на Вінничині, на початку війни вчителювала у Рівному, в міжвоєнний період активно друкувалася у колонках літературної групи «Волинь»

часопису «Католицьке життя». Її вірші цього періоду позначені українськими реаліями. Так, у поезії «Chciałam pisać wiersz» («Я хотіла написати вірш») простежуємо захоплення письменниці українським словом і простором пограниччя, автентичними мотивами своїх сучасників:

*I chcę pisać wiersz
prosto, codziennie,
gdzie słowa będą płynąć ukraińsko, przeciągle,
przejdą się ciszą
wzdłuż i wszerek polami, wolniej,
i odejdą szarym szumiącym Horyniem* (Grupa Poetycka, 2023: 465).

На основі проаналізованих творів молодих митців міжвоєнної Волині доходимо до висновку, що у кожному з них маркування пограничного простору відбувалося в індивідуальний спосіб, із врахуванням авторського стилю письменника, розвитку його життєвої долі, національної приналежності, особистих зацікавлень, політичних та громадських впливів, зв'язків з іншими літературними течіями, родинними обставинами тощо. Попри вказані відмінності, вимальовується чимало спільних рис цього періоду розвитку літературного пограниччя, які стали визначальними у формуванні спільного «волинського тексту».

Наукова новизна

Можна підсумувати, що в поезії представників групи «Волинь» геопоетичний простір пограниччя прописаний дуже чітко і маркований образами, мотивами, культурними атрибутами різних національностей – української, польської, єврейської, німецької та ін. Такий вимір «волинського тексту» міжвоєнного двадцятиліття розглянутий комплексно уперше і містить елементи новаторського підходу до аналізу міжвоєнної польської поезії загалом.

Висновки

Отже, поетична група «Волинь», хоч і не мала офіційно сформульованої програми, яка б зобов'язувала усіх її представників дотримуватися єдиного стилю, жанрових та композиційних особливостей, мала всі риси угруповання не випадково, попри те, що й досі деяким літературознавцям таке окреслення здається спірним. Спільним знаменником її з багатьох історичних причин не такого довгого, як би хотілося, існування стало геопоетичне маркування культурним пограниччям, яке умовно, з огляду на географічне розташування давніх і новітніх кордонів, окреслюємо як українсько-

польське, проте по суті багатокультурне і багатонаціональне. Польських митцям комфортно творилося в цьому специфічному просторі, який вони недаремно вважали «малою батьківщиною», особливим регіоном, який був вартий створення цілісного «волинського тексту». Під цим кутом зору пограниччя набуває духовних домінант і з роками бачиться як поетичний міф, втрачений рай, загублена Аркадія, яка об'єднувала літератури і культури окремих народів у єдиний неповторний комплекс. У цьому мистецькому конгломераті поетична група «Волинь» залишила своє вагоме слово, відіграла значну роль, яку у перспективі варто детально розглядати і вивчати.

Література

- Греля-Кравченко, С. (2019). Юзеф Лободовський – митець, мислитель, бунтар та українофіл. Життя і творчість. Луцьк: Синя папка.
- Оляндер, Л. (2008). Волинський текст в українській та польській літературах (XIX–XX). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки.
- Рибальченко, О. (2024). Катастрофічні мотиви у волинській польськомовній поезії періоду Міжвоєнного двадцятиліття. *Київські полоністичні студії*, 40, 508–523.
- Antologia Poezji Grupy Poetyckiej “Wołyń”* (2018). Cz. 1 / red. L.-W Szajdak. Poznań: ProDruk.
- Antologia Poezji Grupy Poetyckiej “Wołyń”* (2019). Cz. 2 / red. L.-W Szajdak ; przekł. O. Stadnyk. Poznań: ProDruk.
- Ginczanka, Z. (2019). Collected Poems [Poezje zebrane (1931–1944)]. Warsaw: Marginesy.
- Grupa poetycka «Wołyń» – geneza, przedstawiciele, wiersze* (2023) / red. T. Skoczek. Warszawa: Wydawnictwo Muzeum Niepodległości.
- Kraszewski, J.-I. (1985). *Wspomnienia Wołynia, Polesia i Litwy*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Mazur-Fedak, J. (2001). Jadwiga Sawicka, Wołyń poetycki w przestrzeni kresowej, Warszawa 1999: recenzja. *Ruch Literacki*, 1, 98-100.
- Moskalowa, A. H. (1979). *Autentyzm w polskiej poezji międzywojennej*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Sawicka, J. (1999). *Wołyń poetycki w przestrzeni kresowej*. Warszawa: DiG.
- Szajdak, L. W. (2014). Stefan Szajdak Wołynianin z wyboru [Stefan Szajdak Volyn resident by choice]. *Monitor Wołyński*, 17, 12–13.
- Szajdak, S. (2021). “A jednak i to minęło”. *Poeta Autentysta. Współzałożyciel Grupy Poetyckiej “Wołyń”*. Środa Wielkopolska: ProDruk.
- Szajdak, S. (2018). *Close and closer [Blisko i bliżej]*. Środa Wielkopolska: ProDruk.
- Wiegandt, E. (2008). Kresy we współczesnych badaniach literackich. *Prace Filologiczne. Seria Literaturoznawcza*, 55, 77-90.

Wolski, J. (2007). Gwałtowny rytm zmieniających się obrazów: krajobrazy wołyńskie w poezji Wacława Iwaniuka. *Збірник праць ТО HTIII*, 3, 254–263.

References

- Hrelia-Kravchenko, S. (2019). *Yuzef Lobodovskyi – mytets, myslytel, buntar ta ukrainofil. Zhyttia i tvorchist* [Józef Lobodowski – artist, thinker, rebel and Ukrainophile. Life and work]. Lutsk: Synia papka.
- Oliander, L. (2008). *Volynskiy tekst v ukrainskii ta polskii literaturakh (XIX–XX)* [Volyn text in Ukrainian and Polish literature (XIX–XX)]. Lutsk: VNU im. Lesi Ukrainky.
- Rybalchenko, O. (2024). Katastrofichni motyvy u volynskii polskomovnii poezii periodu Mizhvoiennoho dvadtsiatylittia [Catastrophic Motifs in Volyn Polish-Language Poetry of the Interwar Twenties]. *Kyivski polonistychni studii*, 40, 508–523.
- Antologia Poezji Grupy Poetyckiej “Wołyń”* (2018). Cz. 1 / red. L.-W Szajdak. Poznań: ProDruk.
- Antologia Poezji Grupy Poetyckiej “Wołyń”* (2019). Cz. 2 / red. L.-W Szajdak ; przekł. O. Stadnyk. Poznań : ProDruk.
- Ginczanka, Z. (2019). *Collected Poems [Poezje zebrane (1931–1944)]*. Warsaw: Marginesy.
- Grupa poetycka «Wołyń» – geneza, przedstawiciele, wiersze* (2023) / red. T. Skoczek. Warszawa: Wydawnictwo Muzeum Niepodległości.
- Kraszewski, J.-I. (1985). *Wspomnienia Wołynia, Polesia i Litwy*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Mazur-Fedak, J. (2001). Jadwiga Sawicka, Wołyń poetycki w przestrzeni kresowej, Warszawa 1999: recenzja. *Ruch Literacki*, 1, 98-100.
- Moskalowa, A. H. (1979). *Autentyzm w polskiej poezji międzywojennej*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Sawicka, J. (1999). *Wołyń poetycki w przestrzeni kresowej*. Warszawa: DiG.
- Szajdak, L. W. (2014). Stefan Szajdak Wołynianin z wyboru [Stefan Szajdak Volyn resident by choice]. *Monitor Wołyński*, 17, 12–13.
- Szajdak, S. (2021). “*A jednak i to minęło*”. *Poeta Autentysta. Współzałożyciel Grupy Poetyckiej “Wołyń”*. Środa Wielkopolska: ProDruk.
- Szajdak, S. (2018). *Close and closer [Blisko i bliżej]*. Środa Wielkopolska: ProDruk.
- Wiegandt, E. (2008). Kresy we współczesnych badaniach literackich. *Prace Filologiczne. Seria Literaturoznawcza*, 55, 77-90.
- Wolski, J. (2007). Gwałtowny rytm zmieniających się obrazów: krajobrazy wołyńskie w poezji Wacława Iwaniuka. *Збірник праць ТО HTIII*, 3, 254–263.

Olga Rybalchenko. Marking the Borderland in the Works of the Poetry Group “Volyn”. The purpose of the article is to analyse the poetic heritage of the Poetry Group “Volyn”, which was active during the interwar period on the Ukrainian-Polish cultural border. Attention is paid to the geopoetic features of these works, their themes are outlined within the development of the ‘Volyn text’ as a

borderland space. To achieve this purpose, the study uses the following **methods**: analysis and synthesis, comparative, biographical and intertextual.

Results. The article describes the artistic markers of the poetry of the authenticists, who aimed to preserve the national peculiarities of images and motifs, to record in detail the world on which their own experience was superimposed, to recreate the culture, historical heritage and landscapes of the Volyn land. Despite the fact that some of these artists lived in Volyn for only a few years, Volyn appears in their works as a phenomenon of a *small homeland*, which they recalled with longing in the later stages of their work, being far away from the land they loved and accepted as their own. On the other hand, some of the representatives of the Poetry Group “Volyn” were born and lived in the borderland for the rest of their short lives until the war cut the creative way of these poets. In their works, Volyn is the space that contains the entire universe and at the same time is bequeathed as a starting point to the wider world they dreamed of. The third category of Polish poets who belonged to the group we studied are natives of Volyn, representatives of the borderland, who were forced to emigrate and whose works were influenced by new geopoetic spaces. Regarding this third category of poets, a logical question arises as to how far the “Volyn text” has been preserved in their figurative system, how it influenced the formation of their work in general.

Conclusions. The category of the cultural borderland, which we have conditionally defined as the Ukrainian-Polish borderland, contained the influences of a conglomerate of many nationalities that lived in the Volyn lands in the interwar period. By focusing on the catastrophic motifs that were largely manifested in the poetry of the representatives of the Poetry Group “Volyn” at the local and universal levels, the publication has managed to trace the worldview of the authors of the “Volyn text”.

In terms of methodology, the work contains innovative elements, since the works of Polish poets of the interwar period who lived and worked in Volyn were diverse, and the common denominator of the work of many authors was the system of images in their poems which despite the differences in authorial style contained identical or similar markings of local and universal reality, enclosed in the phenomenon of the borderland.

Key words: “Volyn text”, Ukrainian-Polish borderland, Poetry Group “Volyn”, geopoetics, small homeland, authenticism, catastrophism.

Рибальченко Ольга Юріївна – здобувачка наукового ступеня доктора філософії кафедри полоністики і перекладу Волинського національного університету імені Лесі Українки, <https://orcid.org/0000-0001-6919-0509>; rybalchenko.olha.1309@gmail.com